

Недоступен ни однин перевод.

Мукаддима Дарки воқеияти иҷтимоӣ, муайян кардани ниёзҳои мардум, масъалагузорӣ ва ҳаллу ҷасли онҳо аз ҷиҳати асосии сиёсати давлатдорӣ мебошанд. «Тавре мебинем, ҳама гуна давлат як навъ муқоламаро мемонад, машварат ҳам кӯшиши (stokhadzontai) ин ё он неки қарданро дорад. Гузашта аз ин, аз ҳама бештар ва аз ҳама нақвиҳо онҳо волотар аст, ки муҳимтарин бошад ва ҷунин муқолама қулли самтхоро дар бар гирад. Ана ҳамин муқолама давлат ном дорад ё ин ки муқоламаи сиёсӣ» (Аристотель. Политика. – М.: Рипол классик, 2010. – С. 24). Паёми навбатии

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии мамлакат (26-уми январӣ соли 2021) ҳамин манзалагро дорад. Дар

Паём муҳимтарин масъалаҳои ҳаёти давлат – сиёсати иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, боз ҳам баланд бардоштани иқтисоди мудоғиравӣ ва таъмини амнияти давлатӣ, мубориза ба муқобили терроризм ва экстремизм мавриди таҳлил, арзёбӣ ва ҳулосабарорӣ қарор гирифтаанд.

Илова бар ин, рушди ҷиҳати инсонӣ, аз ҷумла, масъалаҳои таълим ва тарбияи омма, таҳаккули ҳештаншиносӣ ва ҳудудиносии миллӣ аз мавзӯҳои калидии Паём махсуб мегарданд.

Боиси қаноатмандист, ки зеро сиёсати ҳирадмандонаи Пешвои миллат дар соҳаи мактаб ва маориф насли нав ба қамол расид. Он дар қулли самтҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии кишвар муваффақона ҷаъолият мекунад. Имрӯз ва ояндаи рушди мамлакат ба дониш, қасбият, таҷриба, ҳаҳонбинӣ, маънавиёт, эҳсоси масъулият ва ҳавонмардӣ, яъне сифатҳои шаҳсии насли нав пайвастагӣ дорад. Ва маҳз ба ҳамин хотир ин ҳараёни солим ва табиӣ рушди ҳома сазовори дастгирии ҳамаҷониба мебошад.

Сиёсати маорифпарваронаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таҳқиқоти алоҳидаи муқамал ниёз дорад. Он бояд дар асоси методҳои сирф илмӣ мавриди омӯзиши густурда қарор бигирад. То насли имрӯза ва оянда бидонанд, ки дар солҳои навадуми асри гузашта ва даҳсолаҳои минбаъда таваҷҷути хизматҳои ҷоннисоронаи Сарвари давлат дар мамлакат ҷӣ гуна инқилобҳои маданӣ ва фарҳангӣ сурат гирифтанд ва онҳо дар рушду тақомули инсон ва ҳома ҷӣ натиҷаҳо ба бор овардаанд.

Кӯшиши ҳаддалимқони дарки муҳтавои Паёми Пешвои муаззами миллат дар соҳаи маънавиёт, илму маориф ва тарбияи инсон мавзӯи баҳси мо мебошад.

Иқтисодиёт ва маориф

Маълум аст, ки дар муносиботи ҳамаҷиятӣ ҳанбаҳои иқтисодӣ мавқеи муайянқунанда доранд. Ва муҳтавои ҳаҳонбинӣ, шеваи тафакқури инсон дар ҳома аз онҳо сарчашма мегирад.

Арзишҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маънавиёт, маҳз таваҷҷути

муносибатҳои истехсолӣ ташаккул меёбанд ва низоми муайян пайдо мекунанд. Дар ин чараён омилҳои дигар, аз қабилӣ хараҷи миллӣ, оила, муҳит, муҳтавои тарбия ва таълим низ, албатта, таъсиргузор ҳастанд. Аммо шакли иштирок дар фаъолияти дастҷамъонаи истехсолӣ, ки ба пешрафти ҳаёти рӯзмарраи ҷомеа нигаронида шудааст, дар рушди инсон нақши аслии дорад.

Маҳз ба ҳамин хотир, Роҳбари давлат хангоми муҳокимаҳои муҳимтарин масъалаҳои давлатдорӣ қисмати асосии суҳанронии ҳешро дар асоси маълумоти дақиқ ва таҳлилҳои амиқ ба соҳаҳои иқтисодиёт ва иҷтимоӣ мамлакат мебахшад. Ҳамзамон бо ин, илм, фарҳанг ва маънавияти ҷомеаро ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи пойдевори мамлакат мешуморад. Кӯшиш менамояд, ки ҷаҳонбинии ҷомеа аз чараёни таракқии иқтисодии давлат ақиб намонад ва ҳатто дар ҳолатҳои муайян аз он пештар қадам гузорад ва омили тақонбахши рушди ҷомеа бошад.

Омӯзиши асарҳо, аз ҷумла Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон нишон медиҳад, ки масъалаҳои ҷаҳонбинӣ ва ба ҳаёти давлатдорӣ навин мувофиқ гардонидани маънавияти миллиро Сарвари кишвар дар алоқамандии ногӯсастанӣ бо таърихи миллат мешуморад. Усули ба эътибор гирифтани ирсият, пайдарпай, яъне муттасилиро дар ташаккули маънавияти миллии омили муассири бунёди давлати миллии медонад.

Принсипи таърихият ва масъалаҳои рушди тафаккур

Роҳбари давлат ханӯз дар солҳои аввали истиқлолият дар сарсухани худ ба «Тоҷикон»-и Бобочон Гафуров аз ҷумла таъкид карда буд: «Агар мо аз роҳи тайкардаи пур аз шебу фарози миллати худ огоҳии нисбатан пурра медоштем ва аз ҳаҳоҳои содирнамудаи ниёгонамон сабақ мегирифтем, шояд тӯфони офатбори ҷанги граждани, ки мо ба он дучор омадем, ҷунин ранги фоҷиавӣ намегирифт. Охир як сарҷашмаи худшиносии миллии маҳз ошноӣ бо мероси таърихӣ аст. То хотираи қавии таърихро, ки дар осори фарҳангиву илмии бостон маҳфуз аст, ҷомеа аз худ накунад, аз ҳираду заковати гузаштагонамон баҳраманд нашавад, дар тамоми риштаҳои зиндагӣ ба дастовардҳои дилхоҳ ноил шуда наметавонад» (Б. Гафуров. «Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим, асрҳои миёна ва давраи нав». — Душанбе: Дониш, 2008. — С. 5).

Тавачҷуҳи ҳос ба принсипи таърихият дар Паёми наҷбатии Пешвои миллат аз ҳамин мантиқи ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллии сарҷашма мегирад: «Дар ин сол мо ҷашнҳои 5500 — солагии Саразми бостонӣ ва 700 — солагии Қамолӣ Хучандиро дар асоси қарори созмони бонуфузи байналмилалӣ ЮНЕСКО таҷлил кардем».

Таҳқиқ ва омӯхтани маводи таърихӣ дар асоси далелҳои муътамад ба мақсади муайянсозии ҳақиқати таърихӣ яке аз ҷанбаҳои мавриди тавачҷуҳи маҳсули Раҳбари давлат мебошад. Ё дониستاني қонунмандӣ ва ҳаракати тафаккурро ба хотири дарки раванди шаклگیری воқеияти тақдирӣ миллат пояи маърифатнокӣ мешуморад.

Чараёни расидан ба қадри Ватани аҷдодӣ, шинохти аслияти фардӣ ва арзишҳои миллиро бо зарурати дарки суботу оромӣ ва сулҳу осоиш ҳамчун асоси пешравии

чомеа, дар андухтани донишхо, аз бар кардан ва омӯхтани сарнавишти миллати тоҷик медонад.

Мантики диалектикӣ ва инкишофи ҷаҳонбинӣ

Яке аз муҳимтарин масъаларо, ки дар назди давлати миллии мо қарор дорад, сохтани ҷаҳонбинӣ, ба вуҷуд овардани ҳисси баланди ҳештаншиносӣ ва ҳудшиносии миллий аст. Таъкиди доимии Пешвои миллат иборат аз он аст, ки тарбия ва таълим бояд қудрати бузурги дигаргун сохтани инсонро ба манфиати чомеа ва рушди нумӯи он дошта бошад.

Бидуни шак, аз ёд кардани порчаҳои назмиву насрӣ, хондани китоб ва аз ҳуд намудани донишхо огози кор аст.

Агар мағзи инсон тамоми асрори дунёро дар ҳуд ҷо кунад, аз донишхо ғанӣ гардонад, аммо онҳоро таҳлил, баррасӣ, арзёбӣ ва ҳамвазн бо воқеияти зиндагӣ истифода карда натавонад, рафтору амали ҳаррӯзаи ҳешро тибки ин донишхо ҷараён набахшад, монанд ба китобхонае мешавад, ки пур аз сарвати илму маърифат, аммо бечон аст. Амал карда наметавонад.

Ақидаҳои ҳуруфотие, ки ҳатто ба тафаккури мардуми доно ва оғох, дар ҷанбаҳои гуногуни илм, махсусан илмҳои дақиқ, аз ҷумла зистшиносӣ, одамшиносӣ ва табиатшиносӣ ҳоким ҳастанд, аммо моҳияти масъалаҳои тараққиёти табиат, ҷамъият ва тафаккурро ҳамчун падидаи ғавқуттабӣ мефаҳманд ва тафсир мекунанд, аз ҳамин мафкура маншаъ мегиранд. Яъне доштани тавони инъикоси объективии шаклҳои мантикӣ бо ҳосияти аслии онҳо дар майнаи инсон қори ҷандон сахлу осон нест.

Конунмандии ҳаракат ё наздикшавии тафаккур ба донишҳои воқеияти ҳақиқӣ тавассути донишҳои илмӣ ҷузъи муҳими мундариҷа ва сифати идрок аст. Ин нуқта водор месозад, новобаста аз ҳуҷҷати тасдиқкунандаи таҳассусмандӣ, дараҷаи маълумот (миёна, олӣ, унвонҳои илмӣ), машғулият дар сохтори давлати дунявӣ (миллӣ) ба инобат гирифта шавад, ки дараҷаи тасаввуроти илмӣ шахсияти мавриди назар дар қадом ҷо аст. Соҳибилм аст ё донишу ҷаҳонбиние, ки дорад, ҳанӯз ба илм тавҷам ва ҳамвазну ҳамгун нагаштааст, «зӯхуроти ҳизматӣ», муваққатӣ, аз рӯйи зарурат, як навъ намоишқорӣ ва ҳатто тавре ки маълуман меғӯянд, «изҳори ғазл» аст.

Дар истиноди ёдшудаи Роҳбари давлат дар муқаддимаи асари «Тоҷикон»-и Б. Ғафуров, ки қимати як асари бузурги илмиро дорад, мантики диалектикӣ бо истифода аз ҷумлаҳои мураккаби сертаркибаи мансуб ба шарт, сабаб ва натиҷа омадааст ва дар он омилҳои ғочии дарозмуддати миллий ниҳоят дақиқ, амик, возеҳу равшан, бо дарки масъулияти бузурги давлатдорӣ ва тақдирсозии ҳидояткунанда, асоснок тафсир шудаанд. Аз нигоҳи ӯ маҳз надонишҳои гузаштаи миллат «сабабҳои тӯғони офатбори ҷанги шаҳрвандӣ» гардидааст, ки бешубҳа ва бемуволиға дуруст аст.

Дар таълимоти Пешвои миллат илм, дониш, маърифат ва фарҳанг аз омилҳои наҷотбахши давлати миллий дар ҷамони ҷаҳонишавӣ шуморида мешаванд. Аз мантики даъвати рӯй бар ин ғанҷ ниҳодани Сарвари кишвар бармеояд: мо ҳамон вақт

хадафмандона, окилона ва муваффакона давлати миллии худро месозем ва онро аз тахти дил, бо тамоми хастӣ – бошуурона химоя карда метавонем, агар хонем, омӯзем.

Озмунҳои «Тоҷикистон – Ватани азизи ман», «Фурӯги субҳи доноӣ китоб аст» ва «Илм – фуруги маърифат» дар баробари ин ки инкилоби фарҳангии Пешвои миллат доир ба таҳкику танзими тарзи ҳаёти нав мебошанд, огозгари таҳавулоти ҷиддиву бунёдӣ дар соҳаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии мамлакат низ ба шумор мераванд.

Методологияи таҳияи Паём ва сохтори мантикии он низ, тавре хотирнишон шуд, таваҷҷуҳи махсусро талаб мекунад. Яъне мардум вақте ҷиддан, бори дигар дар сатҳи оӣ ба хондани китоб даъват гардид, ки имконоти комил ва дастрасӣ ба ин гизои маънавиро пайдо кард: Ватанаш осуда, хонааш обод, дастархонаш пур аз неъмат, хотираш ҷамъ гашт. Мулк равшан шуд. Корхонаҳо ба кор даромаданд. Киштзори мазраву богҳо сабзу хуррам ва серхосил шуданд. Роҳу нақбҳо бунёд гардид. Дидори яқдигарии кавми ҷор мулки асл, ки қаблан фаслҳо дошт, васл ва муттасил гашт. Тибқи урфу одати миллии қонунмандӣ пайдо кард. Мулк ваҳдатобод, Тоҷикистон гулистон ва умедгоҳи ҳама ҳамаватанон шуд. Бехтарин мактабҳо бо шароиту имконоти сатҳи оӣ, ки макони хуби донишандӯзианд, бунёд гардиданд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон бо истифода аз усули муқоисавӣ–таърихӣ рақамҳоеро мисол меорад, ки умумият ва фарқияти соҳаи маорифро дар самти тайёр кардани кадрҳо дар гузашта ва имрӯз баръало нишон диҳад: «Ҷунонӣ борҳо хотирнишон карда будам, то қамони истиқлол дар Тоҷикистон ҳамагӣ 13 муассисаи таҳсилоти олии касбӣ бо 69000 донишҷӯ фаъолият мекард.

Имрӯз шумораи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба 41, донишҷӯён ба 245 ҳазор ва бо иловаи донишҷӯёне, ки дар хориҷи кишвар таҳсил мекунанд, ба 285 ҳазор нафар расидааст» (Ҳамон ҷо. – С. 25).

Сифат ва масъалаҳои таълим

Дар баробари дастовардҳо дар соҳаи рушди инфрасохтори маориф, Роҳбари давлат ба он ишора мекунад, ки тағйироти миқдорӣ ҳанӯз нишонгари дараҷаи касбият ва таҳассусмандии ҳатмкардагонӣ мактабҳои оӣ буда наметавонад. Зеро ниёзҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар маҳз тавассути сатҳи баланди касбии кадрҳо таъмин карда мешаванд. Аз ин рӯ, ӯ доир ба касбомӯзӣ ва омодагии кадрҳо сухан ронда, таъкид месозад, ки қордонӣ, ташаббусқорӣ, масъулиятшиносӣ бояд сифатҳои воқеии қорманд бошанд.

Тағйироти мусбати миқдории инфрасохтори соҳаи маорифро ёдовар шуда, Сарвари миллат ҳамаҷунон ишора мекунад: «Бо вучуди ин, таъкид месозам, ки аз қониби роҳбарони Вазорати маориф ва илм, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар масъалаи қабули довталабон ва тарбияи кадрҳо, пеш аз ҳама, ба сифат эътибори аввалиндараҷа дода шавад» (Ҳамон ҷо. – С. 5).

Таҳассусмандӣ ва сифатҳои шахсии соҳибқасб аввалин аломатҳои ҳастанд, ки омма

онхоро зуд эхсос мекунад. Интизории чомеа аз хатмкардагони мактабҳои миёна, олий, сохибунвонҳои илмӣ он аст, ки тибки дараҷаи эълоншудаи маълумот шахс аз худ амалҳои судманди баробарвазн ва ҳатто зиёда аз онро нишон диҳад.

Маориф ва сиёсат

Маънии марказонидашудаи давлат – таъмини амнияти чомеа, рушди иҷтимоӣ ва иқтисодӣ аст. Ин мафҳумҳо ба мактаб, маориф, ҷаҳонбинӣ ва маънавияти чомеа робитаи мустақим доранд.

Одамон ҳама вақт дар он сохти ҷамъияти зиндагӣ мекунанд, умр ба сар мебаранд, ки дар натиҷаи тарбия ва таълим ба он расидаанд. Ба ибораи дигар, чомеа сазовори сохти давлатдорӣ ва сифати зиндагист, ки афроди он дар давраи муайяни таърихӣ, тавассути ҳосил кардани донишо, сохтани ҷаҳонбиниҳо, эътиқодҳо ва боварҳо ҳамин сохти давлатдорӣ ва сифати зиндагиро ба вучуд овардаанд. Зеро низомҳои сиёсӣ, ки аз берун давлат ба чомеа таҳмил карда мешаванд, тарзе таърихӣ исбот кард, ноустувор ва ҳалокатбор ҳоҳанд буд.

Дар чомеае, ки ба пайдоиши аломатҳо ва зухуроти бегонапарастӣ, зиддимиллӣ, иртиҷоӣ, ҳурофотӣ бетафовутӣ зоҳир шудааст, гурӯҳҳои муайяни ҳукуматҳои аз фурсат истифода карда, қудрати сиёсӣ ба даст гирифтаанд. Дар ин раванд, арзишҳои миллӣ, ки асоси истиклолият ва рушди давлатро ташкил мекунанд, поймол мешаванд. Мардумони ғайризадаи он то даҳсолаҳои дигар ҳам умеди бозгашт ба асли ҳешро надоранд. Ҳамин тариқ, муътақид бояд буд: «Шакли раҳбарӣ, пешбарии қудрате, ки мо дорем, қисмати аз тарбияи моро ташкил мекунад» (К. Гельвеций. О човеке. – М.: Азбука, 1928).

Тарбия ва таълим муҳимтарин воситаҳои ҳимояи сохти давлатдорианд. Зеро, дар сурати бегъятиноӣ маҳз онҳо омили тағйири сифатӣ – шикасти давлат ва чомеа шуда метавонанд.

Вақте дар бораи тарбия сухан меравад, он танҳо мактаб ва низомии маорифро дар назар надорад. Дар ин маврид, муносибат ва имконоти таъсиррасонии давлат ба ҳар як шахрванд, сарфи назар аз синну сол, шугл, манзалаи иҷтимоӣ, эътиқодмандӣ ва макони зисти ӯ низ ба эътибор гирифта мешавад. Манзалаи ифтихории «шахрванд» – ҳуқуқ ва вазифаҳои ӯ чунин муносиботи ҷамъиятиро танзим мекунад, таъмин месозад ва қаролат медиҳад.

Қўшишҳои нобасомони гурӯҳаҳо, ки меҳонад масъулияти давлатро нисбат ба тарбияи қўдак, навраст ва қалонсолон зерин шубҳа гузоранд, содалавҳӣ, ғайриилмӣ, аммо бошууронаву мақсаднок ва аз лиҳози ҳуқуқи сиёсӣ қомилан беасос аст.

Принсипҳои сохибиистиклолӣ, ҳуқуқбунёдӣ, ягонагӣ ва дунявият талаботеро ба миён мегузоранд, ки давлат барои нигоҳ доштани сохти конституционӣ, ташаққули ҷаҳонбинии ба он мувофиқ уҳдадорӣ ва вазифаи истисноии ҳудро мустақиман, аз ячейкаҳои одӣ то сатҳи олии чомеа бояд иҷро кунад. Ин вазифаи давлат, ҳамаҷун шахси ҳуқуқӣ, ихтиёрӣ нест. Онро Конститутсия муайян кардааст. Давлат тавассути ҳукумат

муваззаф аст, масъулияти хешро «бо кулли имконоти дарихтиёрбуда» (ибора аз Конститутсияи ИМА) таъмин намояд.

Хамин тарик, муайян кардани барнома, мундариҷа, мохияти тарбия ва таълими омма аз вазифаҳои бузурги давлатдорӣ махсуб мегарданд.

Баъзе муҳолифони сохти давлатдорӣ миллии мо бар зидди ин воқеияти ҳуқуқӣ амал карда, бо хамин роҳ фитнабарангезӣ кардани мешаванд. Тавре мебинем, чунин амали хато аз адами завқи ҳузуру надониستاني назми умури давлатдорӣ, ки барабас орзуи онро доранд, шаходат медиҳад.

Алокамандии бевосита ва масъулияти давлатро дар тарбияи одамон дар доираи мактаб, маориф, донишгоҳ, коргоҳҳои хизмати давлатӣ, ташкилоту муассисаҳо, сарфи назар аз шакли моликият, масҷид, маъракаиҳои суннатӣ ва муассисаҳои таълими динӣ бузургтарин мутафаккирони олам Афлотун, Сукрот, Абулқосим Фирдавӣ, Унсуралмаоли Қайковус, Низом ул Мулк, Саъдии Шерозӣ, Аҳмад Маҳдуми Дониш, Садриддин Айни ва садҳо хирадмандони дигар низ эътироф, таъйид ва ҳамчун рӯкни асосии давлатдорӣ таъкид кардаанд.

Барои мисол, Аристотел, ки ўро аз асосгузори илмҳои энциклопедии олам – фалсафа, сиёсатшиносӣ, тиб, математика, назмшиносӣ ва мантик шинохтаанд, ханӯз дувуним ҳазор сол пеш ба ин савол посух дода, бе дудилағӣ ва қотеона таъкид кардааст: «Дар он давлатҳое, ки ба ин масъала (тарбия – С. Я.) беэътиной мекунад, ҳуди сохти давлатдорӣ зарар мебинанд. Охир, барои ҳар як сохти давлатдорӣ – тарбия ба он мувофиқ аз вазифаҳои аввалиндарача ба ҳисоб меравад. Ҳар як сохти давлатдорӣ бо ҳосияти алоҳидаи худ аз дигараш фарқ мекунад. Он чизе, ки ба тарзи маъмулӣ барои ҳимояи ин сохти давлатдорӣ хизмат мекунад ва онро аз аввал муайян месозад, тарбия аст» (Аристотель. Политика. – М.: Рипол классик, 2010. – С. 352).

Аристотел, барҳақ, таъкид кардааст, ки зуҳури давлат худ як нақша ё ин ки барнома аст. Он тибқи мақсадҳои мушаххас арзи вучуд мекунад. Ана маҳз хамин мақсад бояд тавассути тарбия рӯйи қор оварда шавад ва амалӣ гардад. Зарур аст, дар қомеа ҳама аз рӯйи як барнома – он қиро ки ҳуди давлат мақсадгузори қардааст, таълиму тарбия бигиранд: «Ба ҳотири он ки тамоми давлат қақат як мақсадро пайғирӣ мекунад, ҳамақун аниқ аст, ки барои тамоми шаҳрвандон тарбияи якхела зарур аст. Аммо масъулият барои тарбия бояд ташаббуси давлат бошад, на ташаббуси шахсӣ» (Ҳамон қо. – С. 352).

Таҳлил, баррасӣ, арзёбӣ ва ҳулосабарориҳо оид ба сабаб ва оқибати ширкат дар ҳаракатҳои террористӣ, аз қумла, «Ансоруллоҳ»-и собиқ ҳизби террористиву ифротгарои нахзати ислом, «Ихвон-ул-муслимин», «ал-Қойида», «Давлати исломӣ» ва ғайраҳо аз он шаходат медиҳанд, ки таълиму тарбияи берун аз доираи барномаи давлатӣ суратгирифта хизмати мустанким ба равияҳои зиддимиллӣ, пеш аз ҳама, созмонҳои террористӣ мебошад.

Ба ақл, хирад, дониш ва дурандешии Аристотел дар бораи мафҳум, мантик ва табиати

давлатдорӣ эҳтиром бояд гузошт. Ў дар бораи мухтавои тарбия ва таълим сухан ронда, таъкид мекунад: «Набояд фикр кард, ки гӯё хар як шахрванд – худ ба худ аст; не, ҳамаи шахрвандон ба давлат тааллуқ доранд, барои он ки хар яки онҳо пораи давлат мебошанд. Гамхорӣ дар бораи хар кадоми онҳо, табиист, ки гамхорӣ (тарбия ва нигоҳубин – С. Я.) нисбат ба ҷамъият аст». (Аристотель. Политика. – М.: Рипол классик, 2010. – С. 352).

Мафхуми давлат, сохти давлатдорӣ ва тарбияи шахрванд истилохоти аз лихози маънӣ ҳамсанганд. Файласуфи машҳури фаронсавӣ Клод Адриан Гелветсий (1715-1771) таъкид мекунад: «Дар хар як давлат санъати ташаккули инсон то дараҷае ба шакли давлатдорӣ пайванд мебошад ва бисёр шубҳаовар аст, ки ворид кардани тағйирот дар тарбияи ҷамъиятӣ бе тағйир додани сохти давлатдорӣ имкон дошта бошад» (К. Гельвеций. Об уме. – М.: 1938).

Модоме ки тамоми хушбахтиҳо ва бадбахтиҳо аз тарбия вобастагӣ дорад, он таваччуи афрод ва кувваҳои гуногуни ҷомеа ва пеш аз ҳама, бозигарони геополитикиро ба худ ҷалб мекунад. Гелветсий дар ин маврид менависад: «Низомии тарбия ҳама вақт бахшнок аст ва агар қулли ин фаъолиятро ба максими ягона пойбанд накунам, номуайян мемонам. Ин максим чӣ гуна бояд бошад? – Манфиатдори бештари ҷомеа аз ҷунин неқӣ, қаноатмандии аз ҳама бештари ҷомеа аз натиҷаи ин навъи наққорӣ, хушбахтии бештари шахрвандон аз ин амал» (К. Гельветсий. О человеке. – М.: Азбука, 1938. – С. 5).

Саволи нисбат одӣ, аммо ҷумлаҳои Роҳбари давлат, ҳамаҷунон посухи мантиқии ӯ: «Мамлақатро кӣ обод мекунад? Мутахассис, соҳибқасб, шахси донишманд!» паёми абадии шахсияти бузурги илмхвар аст. Акси ин садо мудом саросари кишварро пахш мекунад.

Ба ақидаи муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, инсон як умр бояд илм омӯзад. Аз фарҳанг ва таҷрибаи зиндагӣ баҳравар бошад. Аз онҳо ҳулоса барорад. Дар ин маврид, муҳотаби Сарвари давлат танҳо ҳонандагон ва толибилмон нестанд. Миллат, тамоми мардум аст.

Воқеан, дониш андӯхтан, илм омӯхтан ҷараёни беҳири бархӯрди инсон бо табиат, ҷамъият ва тафаккури зудтағйирёбанда мебошад. Дар ин маврид, муҳандиси бузурги рӯҳи инсон Гелветсий менависад: «Холо ҳама ман омӯзиши ҳудро давом медиҳам; тарбияи ман ҳанӯз ба охир нарасидааст. Охир, қай он тамом мешавад? Вақте ки ман дигар қудрати онро надорам: пас аз марги ман. Воқеан, гуфтан лозим аст, ки тамоми ҳаёти ман як тарбияи бардавомро мемонам» (К. Гельвеций. О человеке. – М.: Азбука, 1938. – С. 10).

Тавре таъкид гардид, сохти конституционии давлатдорӣ ҳам аз лихози ҳуқуқӣ, илмиву назариявӣ ва амалияи сиёсӣ бо мактаб, ки қисмати ҷудонашавандаи он аст, дар алоқамандии муайянкунанда қарор дорад. Маҳз ба ҳамаи хотир, Пешвои миллат максими нисбат ба дастгирии ҳамаҷаҳона илм ва маориф эътиҳодбахш эълон меорад: «Ҳадафи роҳбари давлат аз ин ташаббусҳо баланд бардоштани сатҳи саводу маърифатнокии мардум ва дар навбати аввал, наврасону ҷавонон, тақвияти ҳисси миллӣ, ватандӯстиву ватанпарварӣ, ҳувияти миллӣ, арҷгузорӣ ва омӯхтани таърих,

фарханги бостонии тоҷикон, тавсеаи доираи донишу ҷаҳонбинии илмиву техникӣ ва илмҳои дақиқу табиӣ дар кишвар мебошад» (Ҳамон ҷо. – С. 28).

Мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ҳазорсолаи ахир ҳамчун асосгузори давлати миллии тоҷикон ворида гардид. Ӯ раванди воқеоти таърихӣи ташаккули халқи ҳеш, марҳалаҳои онро аз давраҳои қадим то замони нав, бори дигар аз нигоҳи илмӣ омӯхт. Омилҳои таъсис ва сабабҳои воқеии парокандагиву сукути давлатҳои бузургро, ки ин миллат аз сар гузаронидааст, аз дидгоҳи нав таҳлил, таҳқиқ, арзёбӣ ва дар ин асос ҳулосабарорӣ кард. Таҷрибаи таърихӣи халқҳои пешқадами дунё, соҳти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва ҷаҳонбинии онҳоро дар муносибат ба эҳёи муассисаи пешбарандаи ҷомеа – давлат гаштаву баргашта мавриди омӯзиш ва арзёбӣ қарор дод. Самараи неки чунин иқдомоти ватанхоҳона дар назария ва амалияи сиёсии Пешвои тоҷикон ҳамакнун пешқадами ҷаҳони ҳақбин аст.

Маориф ва масъалаҳои ҷаҳонбинии миллии

Ҷонфидоҳои Роҳбари тоҷикон ва мақсаднокии заҳматҳои шабонарӯзии ӯ дар даҳсолаҳои гузашта барои ташкил ва таъсиси давлати миллии, ки барқарорӣи сулҳу субот ва таъмини рушди устувор аз рӯкҳои аслии он ба шумор мераванд, аз воқеият сарчашма мегиранд.

Ҳулосаи Сарвари кишвар дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ташаббускор, раҳбар ва ҳаммуаллифи ин санад, паёмҳо, инчунин суханронӣҳои барномавии Пешвои миллат барои имрӯз, даҳсолаҳои минбаъда ва ояндаи дури таърихӣ иборат аз он аст, ки танҳо соҳти давлатдорӣи миллии омили аслии пойдорӣ, истиклолу озодӣ ва рушди устувор шуда метавонад.

Интиҳоби соҳти давлатдорӣи миллии барои Ҷумҳурии Тоҷикистон падидаи ғавқулода нест. Заминаи онро таърих ва тамаддуни зиёда аз шашҳазорсолаи миллати тоҷик, муборизаи беамони фарзандони он барои истиклоли миллии давлати ташкил мекунад.

Аз ҳамин лиҳоз, ташаккули ҷаҳонбинии миллии аз мавзӯҳои мебошад, ки дар маркази таваҷҷуҳи Сарвари давлат ва табақаҳои пешқадами миллии қарор дорад. Мухтавои аслии сарсухани ёдшудаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба китоби «Тоҷикон»-и Бобочон Гафуров ханӯз дар оғози давлатдорӣи шаходати ин андеша аст. Ва ҳидоятҳои Пешвои миллат дар Паёми наватӣ аз ҳамин азму разм сарчашма мегиранд.

Мухтавои таълимоти Роҳбари давлат, ҷавҳари онро ҳештаншиносӣ ва ҳудшиносии миллии ташкил мекунад. Зеро «ҳақиқати шуур ҳудшиносӣ аст ва ин охири таҳкурсии, асоси шуур мебошад» (Г. В. Ф. Гегель. Сочинения. Т. 3. – М.: Наука, 1956. – С. 214).

Бояд иқрои шуд, ки ҷанги шахрвандии солҳои навадуми асри гузашта аз ҷониби аҷнабиён таҳризу ташкил ва таваҷҷути ҳоинони миллат амалӣ гашт. Дар ин ҳаводиси ҳуношом тӯдаи ҷавонони гумроҳ ва қисме аз намоёндагони зиёиёни думрав ба рисолати таърихӣи ҳуд ҳиёнат қарда, ҳамчун олот истифода шуданд. Аз таърих ва беҳавсалагӣ бо онҳое ҳахро гаштанд, ки ормонҳои миллии истиклолхоҳиро ба ҷанги ҳонумонсӯзи дар пояи

фанатизми динӣ алангагирифта мубаддал сохтанд. Ин ҳолат борҳо хотиррасон мегардад. Бойгонихо ҳуччату аксу наворхоро барои таърих ва рӯзи мабодо ниҳаи медоранд. Аммо муҳим он аст, ки наслҳои имрӯз ва оянда ин ҳақиқатро донанд, то он рӯзгор такрор наёбад. Ба ҳамин маънӣ, шоир ва мутафаккири олмонӣ Гёте таъкид месозад: «Ҳақиқатро бояд доимо такрор кард, чунки дар атрофи мо раҳгумзадагӣ, гумроҳӣ доимо тарғиб карда мешавад» (И. В. Гёте (1749-1832). Собрание сочинений. Т. 1-13. – М.: 1932.)

Худшиносии миллӣ мафҳуми хизматӣ, шиорпартоии расмӣ, мавзӯи одии чаласаҳо ва сарлавҳаи рӯзномаву маҷаллаҳо нест. Гегел дар ин маврид истилоҳи «ҳештаншиносии эътирофгашта»-ро истифода мебарад ва таъкид мекунад: «Ана ин ҳештаншиносӣ барои ҳештаншиносӣ аст, мустақиман, ҳамчун дигар зухурот барои зухуроти дигар аст. Ман дар ҷунин ҳештаншиносӣ худро ҳамчун «Ман»... дар муқобили дигар худшиносии ҳамчун мании мустақил мешиносам» (Г. В. Ф. Гегель. Сочинения. Т. 3. – М.: Наука, 1956. – С. 220). Намояндаи ҳалки дар олам барои эъмори давлатдорӣ воқеан миллӣ ва бо характери созидаи миллӣ эътирофгашта ҳештаншиносиро як навъ муборизаи кавӣ мешуморад: «Ҷунин муқобилистӣ касро ба як навъ ҳудӯгоҳии озод ва барои дигаронро бо ҳамин сифати воқеӣ эътироф ва моил қунондан ҳидоят мекунад» (Г. В. Ф. Гегель. Сочинения. Т. 3. – М.: Наука, 1956. – С. 220).

Ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллӣ навъи амал аст. Падидаи ҳомӯш, беранг, бефарқ, бетавофут, беҳаракат ва албатта, худнамоишдихӣ нест. «Ин гуна тазод, муқобилистӣ мубориза аст; барои он ки ман наметавонам дар «дигар» (кас, зухурот, падидаи ҷамъиятӣ – С. Я.) ҳамчун худ, худро бишиносам. Барои он ки «дигар» барои ман воқеияти мустақими ҳастӣ аст» (Ҳамон ҷо. – С. 220). Суханаширо идома дода, Гегел ҷиҳати иродатманд ва соҳибамал будан, ба каси дигар таъсири мусбати барои миллат муфид расониданро таъкид месозад: «... ман барои ҳамин қўшиш мекунам, ҳамин гуна як навъ мустақими ро бишиканам» (Ҳамон ҷо. – С. 220). Ё дар ин маврид ҳулосаи қотеона мебарорад: «Мубориза барои эътироф қардан (худшиносӣ – С. Я.) ҳамчун натиҷаи амал, мубориза барои марғ ва ҳаёт аст» (Ҳамон ҷо. – С. 221).

Шуури миллӣ ва тавассути он ҳувиати миллӣ низоми ягонаи ҷаҳонбинии шахс дар бораи худ, падару модар, аҷдод ва умуман таърихи миллати ҳеш мебошад, ки тўли ҳазорсолаҳо, ҳосатан, дар ҳамин сарзамин ҷашм ба олами ҳастӣ қушодаанд. Ба воқеа расидаанд. Қору ғайриҷаҳонӣ қардаанд. Забон, урфу одат ва тамаддуни он шакл гирифтааст. Афроди миллат дар рақобат, муборизаҳо ва ҷанбозии шадид сарзамин ва арзишҳои миллии худро ҳифз қардаанд. Маҳз бо ном ва ба ҳақиқати ҳамин миллат дар набардҳо ва муборизаҳои ҳунири таърих тавонистаанд ҳувиати миллии ҳешро нигоҳ доранд. Давлат созад. Дар олам бо номи миллати худ муаррифӣ қардаанд.

Аммо бедор қардани шуури ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллӣ дар шароити воқеагӣ аз шуури ғайримиллӣ, ки садсолаҳо дар мағз андар мағзи одамони ҷаҳон гирифтааст, қори саҳл нест. Он муборизаи дастҷамъонаро тавассути имконоти давлатдорӣ – оила, мактаб, илм, маориф, фарҳанг, вазорати ахбори умум ва муҳимтар аз ҳама рӯҳи ба андозаи кавӣ таҳаққулифтаи ҷаҳонбинии миллиро тақозо дорад.

Аммо бо вучуди баъзе кӯшишҳо накши «синфи сохибтафаккур», ки мансуб ба «магзи миллатанд» (истилохоти истифодашуда дар фалсафаи илмӣ), холо ҳам дар ташаккули ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллӣ, дар алокамандӣ бо вазъи воқеӣ – муборизаҳои иттилоотӣ, ки як падидаи одӣ, аммо барои одамони ноогоҳ хатарнок ва пешгӯишавандаи ҷараёни зиндагии рӯзмарраи давлати миллӣ аст, муассир нест.

Фаъолияти иттиҳодияҳои сохибкаламон, мутахассисони соҳаҳои журналистика, илм, кафедраҳои ҷамъиятии мактабҳои олӣ, муассисаҳои фарҳангӣ дар майдони набард бо душманони соҳти давлатдорӣ миллӣ, бедор кардани ҳисси ҳештаншиносӣ, худшиносии миллӣ, ғош кардани омилҳои пайдоиш ва ғустариши ақидаҳои бегонапарастӣ, экстремизми динӣ ва ҳурофотпарастӣ самаранок ба назар намерасад. Дар маҷмӯъ, зарур аст ба эътибор гирифта шавад, ки «илм он қадар зухуроти қаноатбахшандаи худпарастӣ нест ва қасони ҳушбахте, ки метавонанд ҳешро ба иҷрои вазифаҳои илмӣ бахшанд, ҳудашон аввалин шуда, бояд донишхояшонро ба мардум расонанд» (Пол Лафарг).

Масъалаи ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллӣ – масъалаи пойдорӣ, устуворӣ, бақои миллат ва давлати миллӣ аст. Чойи онро қудратмандтарин падидаи дигар (артиш, силоҳи ҳастай, мақомоти амниятӣ мучаххаз бо қулли имқонот), ҳатто ҳуқумати аз лиҳози сиёсати иҷтимоӣ муваффақ гирифта наметавонад. Таҷрибаи сиёсии ду садсолаи ахир инро бори дигар тасдиқ кард. Бузургтарин артиш «дасти қудрату мансаби сохибҷоҳӣ»-и миллат (Ҳофиз) рӯҳи миллат аст. Чизи дигаре нест.

Хулоса

Дар Паёми Пешвои миллат ба Маҷлиси Олӣ вазъияти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии мамлакат дар наватарин давраи таърихӣ мавриди таҳлил ва арзёбӣ қарор дода шуда, воқуниши баробарвазни Ҳуқумати мамлакат нисбат ба ин воқеият возеҳу равшан тафсир гаштааст.

Тавре хотирнишон гардид, тибқи супориши Пешвои муаззами миллат, масъалаи маънавият, ҷаҳонбинӣ миллӣ, ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллӣ, мувофиқ қунонидани вазифаҳои тарбияи омма, мактаб ва маориф бо талабот ва зарурати минбаъд ҳам мустақам гардонидани пояҳои давлати миллӣ аз муҳимтарин вазифаҳои Ҳуқумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазорату қумитаҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ шуморида мешавад.

Агар ба воқеияти раванди эъмори давлати миллӣ назар андозем, мебинем, ки тавассути заҳматҳои шабонарӯзии Роҳбари давлат «дунё дигар ва сарзамини тоҷикон гулбасар шуд» (М. Турсунзода). Аммо аз лиҳози ҷаҳонбинӣ қисмати ҷомеа ниёз ба тавачҷуҳ ва роҳнамоии маънавий дорад.

Тағйироти қуллӣ дар соҳаи тарбияи ҳештаншиносӣ танҳо бо фидоқорихи як нафар ба амал намеояд. Таълим, махсусан тарбия муносибати муназзам ва фаъолсозии қулли ҷомеа, алаҳсус, зиёиёни миллиро тақозо мекунад.

Мухтаво ва мундариҷаи ҷаҳонбинии сохти давлатдорӣ мо аз лиҳози ҳуқуқӣ ва мантики сиёсӣ давлатдорӣ миллӣ мебошад. Бо тақия ба таърихи зиёда аз шашҳазорсолаи миллат, забон, фарҳанг, анъана, урфу одат ва маданияти миллии мо рӯҳи миллӣ асоси маънавияти давлат ҳисобида мешавад. Дигар шаклҳои афкори ҷаҳонбинӣ, мисли давлатҳои мутамаддин, ин ҷаҳонбиниро қувват мебахшанд. Барои ваҳдат, ягонагӣ, сулҳу субот ва рушди миллӣ ба рӯҳи миллӣ, ки ҳамчун пойдевори истиқлолият ва абадияти давлати миллӣ таъйиноти таърихӣ дорад, ба тарзи мусолиҳатомез, содиқона, рӯйрош ва ошкоро хизмат мекунад.

Рӯҳи миллӣ, ҳамчун низоми ҷаҳонбинӣ, ахлоқ ва маънавият ҷаҳонбинӣ шакли шуури ҷаҳонбинӣ махсус мегардад. Агар он ҳамчун асоси тарбия барои сохтан ва пойдор нигоҳ доштани давлати миллӣ истифода шавад. Таърихи ҷаҳонбинӣ, тамаддуни бегонапарастонаи оламшумул, забони мутамаддин, характери миллӣ – намунаҳои олии ҷаҳонбинӣ фарзандони миллат дар роҳи ҳимояи марзу буми ҳеш бар зидди аҷнабиян, ҷаҳонбинӣ ҳаробиовари онон тавони мубориза бурдан, истодагари қарда тавонистан ва ғолиб омаданро дорад.

Дар ин раванд, рӯҳи миллӣ бо сифатҳои олии, муқоисашаванда ва озмудашуда ба давлати миллӣ ҳамчун ҷаҳонбин хизмат мекунад. Ақидаҳои аполитикии сирф бегонапарастонаи террористӣ-экстремистии нахзатия, ваҳобия, салафия, ихвония ва монанди инҳоро, ки бозигарони глобалӣ ва минтақавӣ ба мағзи ҷаҳонбинӣ тоҷик ворид сохта, онҳоро дар амалҳои террористӣ истифода менамоянд, ҳақат бо шуури миллӣ метавон ҳунсо ва нобуд қард.

Масъалаи тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ, дар маҷмӯъ, ду субъёки асосӣ дорад: ҷомеа ва давлат.

Ба қисмати аввал, пеш аз ҳама, зиёиёни воқеан миллӣ дохил мешаванд. Дар шароити ҷаҳонбинӣ таърихӣ мо тақдир даст дод, ки миллати ҳазорсолаи азияти бедавлатӣ қашаи соҳиби давлати миллӣ гардад.

Пешвои миллат на танҳо давлати тоҷиконро асос гузошт, балки рӯҳи миллиро аз лиҳози назариявӣ ва сиёсӣ амалӣ ҳамчун ҷаҳонбинии миллӣ эҳё қард, қувват бахшид. Аз ин имконоти таърихӣ синфи соҳибтафаккури мубориз бояд истифодаи аъзам намояд. Донад ва ҳулоса қунад, ки ояндаи миллат ва давлати миллӣ махз ва танҳо аз тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ вобастагӣ дорад.

Аммо дар ҳар сурат масъули асосии ташкил ва роҳандозии тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ давлати миллӣ ва тамоми зинаҳои сохторҳои давлатӣ мебошанд. «Нақши тарбиявии давлат нисбат ба бошандагони давлат иборат аз он аст, ки ҳар як нафарро аъзои давлат гардонад, ба ҳоли он ки онҳо (шаҳрвандон – С. Я.) мақсадҳои шахсиро ба мақсадҳои умумӣ (ҷаҳонбинӣ – С. Я.) табдил диҳанд, барои он ки бешуурии дағалро ба анғезаҳои иродатманди ахлоқӣ мубаддал созанд ... шахсияти алоҳидаро ба тарзи зиндагии қулл сафарбар намоянд ва дар маҷмӯъ, ҷаҳонбинии қулл дар шуури ҳар як фарди алоҳида таҷассум ёбад» (Мисли и изречения. Составитель С. Х. Карин. Алма – Ата: 1964. – С. 311).

Мухтавои таълимоти Пешвои миллат дар соҳаи тарбия, дар мачмӯъ ва дар Паёми навбатӣ аз ҷумла дар он аст, ки тамоми фаъолияти ҷомеа, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, мактаб, маориф, зиёиён ба бедор кардани ҳисси ҳештаншиносӣ ва ҳудшиносии миллӣ равона карда шаванд. Мухтаво ва ҳадафи қори тарбиявӣ дар ин самт моил қунонидан ба «ҳудшиносии эътирофқардида»-и миллии ҳар як узи ҷомеа мебошад.

Натиҷаи ҳама гуна тарбия бояд муътақидқардонӣ ба идеяҳои давлати миллӣ бошад. Бидуни ҷунин дастоварди заҳматталаб ва мақсаднок раванди эъмори давлати миллӣ ва ҳифзи амнияти ҷомеа дар ҳар як марҳалаи таърихӣ зерӣ суол хоҳад рафт.

Маҳз ба ҳамин хотир Паёми навбатии Пешвои миллат дар масъалаҳои рушди маънавиёти миллӣ ва давлати миллӣ ҳамчун роҳнамо ҳизмат мекунад.

С. Ятимов,

доктори илмҳои сиёсӣ,

узи вобастаи Академияи миллии

илмҳои Тоҷикистон